

“เจ้าผีเสื้อ” ละครประยุกต์ประเด็นความฝันและความหวัง
ของเยาวชนเชื้อชาติพม่าเพื่อนำสู่การแลกเปลี่ยนทัศนคติ
ของผู้ชมละครในนิทรรศการพม่าระยะประชิดที่สถาบัน
พิพิธภัณฑการเรียนรู้แห่งชาติ เกี่ยวกับตัวตนของลูกหลาน
แรงงานข้ามชาติในประเทศไทย

“The Butterfly” An Applied Theatre
Performance about Hopes and Dreams
of Myanmar Youth aimed at Exchanging
Perceptions of Thai People about the Identity
of the Myanmar Youth in Thailand, as Part
of Myanmar Up Close at Museum Siam

ปवलักษ์ สุรัสวดี¹
Pawaluk Suraswadi

¹ ดร., อาจารย์ประจำสาขาวิชาศิลปการละคร
หมวดศึกษาทั่วไป คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล

บทคัดย่อ

นิทรรศการเรื่องพม่าระยะประชิดที่จัดแสดงที่สถาบันพิพิธภัณฑ์การเรียนรู้แห่งชาติระหว่างเดือนเมษายนถึงกรกฎาคม พ.ศ.2559 มีเป้าประสงค์เพื่อทำงานกับอคติของคนและสังคมไทยที่มีต่อแรงงานข้ามชาติเชื้อชาติพม่าในประเทศไทยที่สืบเนื่องมาจากอคติทางชาติพันธุ์ ละครเยาวชนพม่าเรื่อง “เจ้าผีเสื้อ” เป็นสื่อการเรียนรู้หนึ่งในนิทรรศการที่เล่าเรื่องราวของเยาวชนพม่าในตำบลมหาชัย จังหวัดสมุทรสาคร กระบวนการละครเรื่อง “เจ้าผีเสื้อ” ใช้การมีส่วนร่วมระหว่างผู้กำกับและนักแสดงเพื่อสืบค้นและพัฒนาเรื่องจากเยาวชนพม่า ละครเสริมพลังเยาวชนและเน้นการมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างนักแสดงและผู้ชมเพื่อปรับเปลี่ยนทัศนคติและสลายอคติของผู้ชมละครในนิทรรศการที่มีต่อแรงงานข้ามชาติเชื้อชาติพม่าในประเทศไทยได้

คำสำคัญ : ละครประยุกต์, แรงงานข้ามชาติเชื้อชาติพม่า, อคติทางชาติพันธุ์

Abstract

Myanmar Up Close program held at Museum Sian from April to July, 2016 was aimed at eliminating the ethnic bias of Thai people and society towards Myanmar migrant workers in Thailand. The youth performance “The Butterfly” was one of the learning programs in the Myanmar Up Close exhibition telling stories about Myanmar Youth in Mahachai district, Samut-sakorn province.

The applied theatre process “The Butterfly” was a participation process between the director and the actors in order to search for and develop stories from Myanmar youths. The theatre in education process empowered the youth actors. Also it incorporated inter-relationship between the youth actors and the audiences as this process would eradicate bias of Thai audiences towards Myanmar migrant workers in Thailand.

Keywords: Applied Theatre, Myanmar Migrant Workers, Ethnicity bias

บทนำ

นิทรรศการเรื่องพม่าระยะประชิดจัดแสดงที่สถาบันพิพิธภัณฑการเรียนรู้แห่งชาติระหว่างเดือนเมษายนถึงกรกฎาคม พ.ศ.2559 มีเป้าประสงค์เพื่อทำงานกับอคติของคนและสังคมไทยที่มีต่อแรงงานข้ามชาติเชื้อชาติพม่าในประเทศไทย อคติดังกล่าวเป็นอคติทางชาติพันธุ์ที่ว่าพม่าเป็นศัตรูของคนไทยตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยาผ่านทางเรื่องเล่าและประวัติศาสตร์ในหนังสือเรียนตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานของประเทศ จนในสมัยปัจจุบันที่ชาวพม่าอพยพย้ายถิ่นฐานหนีภัยทางสงครามและปัญหาทางเศรษฐกิจเข้ามาในประเทศไทยเพื่อเป็นแรงงานเป็นเวลากว่า 30 ปี อคติดังกล่าวแปรเปลี่ยนเป็นการออกกฎหมายเกี่ยวกับแรงงานต่างด้าวว่าพวกเขาเป็นผู้ที่อพยพเข้าเมืองอย่างผิดกฎหมาย กฎหมายดังกล่าวนำสู่การกีดกันแรงงานเชื้อชาติพม่าจากสิทธิขั้นพื้นฐานที่พวกเขาควรจะได้รับในฐานะพลเมืองและการเป็นแรงงานให้สังคมไทย เกิดการปฏิบัติต่อแรงงานข้ามชาติเชื้อชาติพม่าทั้งจากเจ้าหน้าที่ของรัฐและคนในสังคมไทยด้วยอคติต่างๆได้แก่ แรงงานข้ามชาติเชื้อชาติพม่าคือภัยต่อความมั่นคงของประเทศ พวกเขาแย่งงานของคนไทย มาใช้และแย่งสิทธิประโยชน์ต่างๆของคนไทยและเป็นแหล่งรวมของเชื้อโรค จนนำสู่การจับแรงงานข้ามชาติเชื้อชาติพม่าทั้งที่ถูกกฎหมายและไม่ถูกกฎหมายส่งกลับประเทศ เกิดการการกีดกันและกีดกันการละเลยลูกหลานของแรงงานข้ามชาติเชื้อชาติพม่าที่เกิดในประเทศไทย เกิดเด็กไร้รัฐที่ไม่มีสัญชาติรองรับและถูกกีดกันจากสิทธิขั้นพื้นฐานทางการศึกษา อคติดังกล่าวคือมายาคติที่สังคมไทยสร้างขึ้นที่มีต่อแรงงานข้ามชาติเชื้อชาติพม่าตามที่นพพร ประชากุล (2551) อภิปรายว่ามายาคติคือ “การสื่อความหมายด้วยคติความเชื่อทางวัฒนธรรมซึ่งถูกกลบเกลื่อนให้เป็นที่รับรู้เสมือนว่าเป็นธรรมชาติของวัฒนธรรมและสังคมนั้นๆ” การผลิตซ้ำเกี่ยวกับอคติทางชาติพันธุ์ของแรงงานเชื้อชาติพม่าในประเทศไทยจากแบบเรียน ภาพยนตร์ กฎหมายของประเทศทำให้อคติทางชาติพันธุ์ที่มีต่อแรงงานข้ามชาติเชื้อชาติพม่าในสังคมไทยฝังรากลึกและนำไปสู่ปัญหาสังคมต่างๆ

นิทรรศการพม่าระยะประชิดเล่าถึงตัวตน วิถีชีวิตและการปรับตัวของชาวพม่า เพื่อดำรงชีวิตอยู่ในประเทศไทย นิทรรศการเน้นปฏิสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ด้วยกันเพื่อสลายอคติของผู้ชมนิทรรศการที่มีต่อแรงงานข้ามชาติเชื้อชาติพม่าในประเทศไทย ในนิทรรศการดังกล่าวละครเยาวชนพม่าเรื่องเจ้าผีเสื้อเป็นสื่อการเรียนรู้หนึ่งที่เล่าเรื่องราวของเยาวชนเชื้อชาติพม่าในตำบลมหาชัย จังหวัดสมุทรสาครในประเด็นเกี่ยวกับความฝันและความหวังของเยาวชนที่จะใช้ชีวิตและเติบโตอย่างมีคุณภาพตามสิทธิขั้นพื้นฐานทางการศึกษาที่เขาได้รับในประเทศไทย ละครเยาวชนเรื่องดังกล่าวพัฒนาจากเรื่องราวชีวิตของเยาวชนเชื้อชาติพม่าผู้เข้าร่วมกระบวนการละคร เยาวชนดังกล่าวเป็นนักเรียนของโรงเรียนวัดศรีสุทธาราม (วัดกำแพง) ในตำบลมหาชัย จังหวัดสมุทรสาคร จำนวน 14 คน อายุระหว่าง 9-13 ปี เยาวชนเชื้อชาติพม่าทั้ง 14 คน เป็นผู้แสดงละครเอง ละครเรื่องเจ้าผีเสื้อกำกับการแสดงโดยลัดดา คงเดช แสดงที่สถาบันพิพิธภัณฑ์การเรียนรู้แห่งชาติจำนวน 4 รอบได้แก่ วันที่ 30 เมษายน, 28 พฤษภาคม, 25 มิถุนายนและ 30 กรกฎาคม พ.ศ. 2559 เวลา 14.00-15.00 น. เพื่อเล่าชีวิตและตัวตนของเยาวชนลูกหลานแรงงานข้ามชาติเชื้อชาติพม่าในตำบลมหาชัยแก่ผู้ชมละครโดยมุ่งหวังให้การสนทนาหลังละครนำสู่การแลกเปลี่ยนทัศนคติตลอดจนสลายอคติของผู้ชมละครและผู้ชมนิทรรศการที่มีต่อลูกหลานและแรงงานข้ามชาติเชื้อชาติพม่าในประเทศไทย โดยผู้เขียนทำหน้าที่เป็นผู้อำนวยการแสดงโครงการละครเรื่องดังกล่าวและเป็นผู้บันทึกสิ่งที่เกิดขึ้นในละครเยาวชนเชื้อชาติพม่าเรื่องเจ้าผีเสื้อ

แนวคิดและทฤษฎีที่ใช้

1. ละครประยุกต์ในชั้นเรียน: ละครประเด็นศึกษาเพื่อการพัฒนาเยาวชน (Theatre-in-Education)

“ละครประเด็นศึกษาคือละครที่สร้างเรื่องราวในการแสดงสัมพันธ์กับหลักสูตรในโรงเรียนและ/หรือเป็นประเด็นทางสังคมหรือการเมืองที่ชุมชนกำลังสนใจ” (พรรัตน์ ดำรุง, 2557) โดยมีศิลปินที่เป็นทั้งนักการละครและครูจัดสรร

กระบวนการละครทำงานกับเยาวชนกลุ่มเป้าหมายในโรงเรียนหรือชุมชนเพื่อสร้างละครในประเด็นต่างๆและนำสู่การเสวนาพูดคุยกันหลังการแสดงละครเพื่อปรับเปลี่ยนวิถีคิด พฤติกรรมของผู้ชม “ละครประเด็นศึกษาใช้การมีส่วนร่วมของเยาวชนกลุ่มเป้าหมายที่เรียนรู้ สร้างและแก้ปัญหาผ่านทางบทบาทสมมติของตัวละครในละครประเด็นศึกษาโดยมุ่งหวังให้ผู้ชมละครได้รับรู้และเข้าใจผ่านทางความรู้สึกของผู้ชมเองเพื่อนำสู่ความเข้าใจในประเด็นปัญหานั้นๆที่ละครนำเสนอ” (Anthony Jackson and Chris Vine, 2013) และปรับเปลี่ยนวิถีคิดและพฤติกรรมของผู้ชมต่อประเด็นของละคร

คุณค่าของละครประเด็นศึกษาคือละครสร้างแรงจูงใจต่อเยาวชนเพราะกระบวนการของการฝึกซ้อมและสร้างละคร (Theatre Process) คือการเล่นสนุกซึ่งใกล้เคียงกับการใช้ชีวิตตามธรรมชาติของเด็กๆ พรรัตน์ ดำรุง (2550: 9) กล่าวว่า “ละครเป็นการฝึกปฏิบัติการจริง ฝึกจินตนาการ การเคลื่อนไหวผ่านสถานการณ์ที่สมมติขึ้นตามเงื่อนไขที่ตั้งไว้ เมื่อเยาวชนสร้างและแสดงละครสู่ชุมชน ละครจะเปิดโอกาสให้เยาวชนทดลองชีวิตและทดสอบปฏิบัติการที่มีต่อชุมชนทั้งด้านการสร้างความเข้าใจในข้อมูลหรือปัญหาที่เยาวชนมีต่อชุมชน ตลอดจนการได้ฝึกทำงานร่วมกับผู้อื่นและคนในชุมชน ละครเป็นกิจกรรมที่เน้นวินัย การฝึกทักษะได้แก่การใช้ภาษา ความคิด จินตนาการ การเคลื่อนไหวและสมาธิที่นำสู่การเรียนรู้ ปรับเปลี่ยนพฤติกรรมของเยาวชนผู้เข้าร่วมกิจกรรมละคร” ละครประเด็นศึกษาจึงเป็นเครื่องมือพัฒนาเยาวชนและชุมชนเพราะกระบวนการละครสร้างและเสริมศักยภาพของเยาวชนให้เป็นผู้ที่คิด เข้าใจและรู้สึกเกี่ยวกับตัวตนของตนและประเด็นปัญหาของชุมชนเพื่อพัฒนาเป็นละครมาแสดงให้ผู้ชมดู

การเรียนรู้ในละครประเด็นศึกษาคือการเรียนรู้ผ่านการแสดงละครซึ่งเป็นการเรียนรู้ด้วยความรู้สึกของมนุษย์ที่มีต่อสิ่งรอบๆตัว กอร์ดอน เอล บาวเวอร์ (Gordon H. Bower, 1992) อธิบายถึงความรู้สึกที่มีอิทธิพลต่อการเรียนรู้ของมนุษย์ว่า “อารมณ์และความรู้สึกคือสิ่งที่ให้ความหมายแก่ชีวิตมนุษย์เพราะชีวิตของมนุษย์สัมพันธ์กับความต้องการ ความปรารถนา ความผูกพันและห่วงใย สิ่งเหล่านี้

กำหนดการกระทำของมนุษย์ จากระดับของความต้องการทางกายภาพจนถึงการกระทำเพื่อบรรลุเป้าหมายทางสังคม” การฝึกการแสดงจะพัฒนาให้นักแสดงสัมพันธ์และสื่อสารกับผู้ร่วมแสดงและผู้ชมตลอดจนเปิดผัสสะต่างๆ ในร่างกายเพื่อสื่อสารออกมาเป็นการแสดงที่จริงและมีพลัง การแสดงในละครประเด็นศึกษาจึงเป็นกระบวนการพัฒนาตัวตนของเยาวชน ผ่านทางสมอง ความรู้สึกนึกคิดและร่างกาย (Head Heart และ Hands) ไปด้วยกัน

ละครเยาวชนพม่าเรื่องเจ้าผีเสื้อเป็นละครประยุกต์ที่นักการละครเข้าไปทำงานกับนักเรียนมอญพม่าไร้สัญชาติที่วัดศรีสุทธารามโดยประสานกับครูในโรงเรียนและผู้ปกครองของนักเรียนเพื่อสืบค้นและพัฒนาประเด็นเรื่องความฝัน ความหวัง การใช้ชีวิตของเยาวชนไร้สัญชาติกลุ่มดังกล่าวในตำบลหมากแข้ง ประเทศไทย ซึ่งเป็นประเด็นของละครประเด็นศึกษาเรื่องดังกล่าวที่นำมาสื่อสารกับผู้ชมละครที่สถาบันพิพิธภัณฑการเรียนรู้แห่งชาติ นักการละครใช้กระบวนการศิลปะเพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในตัวเยาวชน ตลอดจนนำเรื่องราวของเยาวชนเองที่ซ่อนอยู่ในงานศิลปะต่างๆ ที่เยาวชนสร้างขึ้นมาพัฒนาเป็นเรื่องละคร กระบวนการละครประยุกต์ในละครประเด็นศึกษาเรื่องเจ้าผีเสื้อยังพัฒนาเยาวชนในมิติต่างๆ ได้แก่ การสื่อสารกับผู้อื่นได้แก่เพื่อนในกลุ่มละครและผู้ชมละคร ทักษะทางสังคมได้แก่การทำงานและการช่วยเหลือกันในกลุ่ม ทักษะการใช้ร่างกายและภาษาผ่านเกมและกระบวนการซ้อมละคร และที่สำคัญที่สุดคือพัฒนาการมองคุณค่าเชิงบวกในตนเองเนื่องจากเยาวชนได้แสดงละครให้ผู้ชมละครและได้พูดคุยเล่าประสบการณ์ต่างๆ ที่เกิดขึ้นกับผู้ชมละครส่งผลให้เกิดความภูมิใจและเห็นคุณค่าของตนเอง คุณค่าดังกล่าวเป็นพื้นฐานของความมั่นคงทางจิตใจซึ่งจะส่งผลต่อการเติบโตเป็นพลเมืองที่มีดีและมีคุณค่าของเยาวชนเชื้อชาติพม่าในประเทศไทยต่อไป

2. แนวคิดเรื่องมโนทัศน์ความเข้าใจในตนเอง (Self-Esteem)

วิลเลียม เจมส์ (อ้างถึงใน คริสโตเฟอร์ เจ เมิร์ก, 1999) กล่าวว่า มโนทัศน์ความเข้าใจในตนเองสัมพันธ์กับประวัติความเป็นมา วัฒนธรรม ครอบครัวและ

สถานการณ์ที่หล่อหลอมตัวบุคคลผู้นั้นรวมถึงคุณค่า ความสำเร็จและศักยภาพที่บุคคลผู้นั้นได้พัฒนาขึ้น วันเพ็ญ ฐฤกิตต์วัฒน์การและ รัตนภูมิ วัฒนปัญญาสกุล (2558: 3) กล่าวว่า มโนทัศน์ความเข้าใจในตนเองของมนุษย์ประกอบด้วยตัวตนที่แท้จริง (Real-Self) และตัวตนที่อยากจะเป็น (Ideal-Self) ทั้งในด้านความรู้สึก เจตคติ ความเชื่อในเอกลักษณ์และคุณค่า และการรับรู้สัมพันธ์ภาพของตนเองกับบุคคลอื่น เหตุการณ์หรือสถานการณ์ต่างๆที่เกิดขึ้นในชีวิตของมนุษย์ก็มีผลต่อความภาคภูมิใจในตนเองด้วย มโนทัศน์ความเข้าใจในตนเองของมนุษย์ตามที่วันเพ็ญ ฐฤกิตต์วัฒน์การและ รัตนภูมิ วัฒนปัญญาสกุลอภิปรายจึงเป็นกระบวนการขัดเกลาทางสังคมอย่างหนึ่ง เมื่อมนุษย์ผู้ใดรู้สึกและคิดว่าตนเองตามความเป็นจริงนี้ เท่าเทียมหรือใกล้เคียงกับตนเองในอุดมคติมากเพียงใดก็就会有ความภาคภูมิใจในตนเอง ละครประเด็นศึกษาเรื่องเจ้าผีเสื้อพัฒนาการมองคุณค่าเชิงบวกในตนเองของเยาวชนผู้เข้าร่วมกระบวนการ ทั้งนี้เพราะกระบวนการพัฒนาในละครประเด็นศึกษา “เน้นเยาวชนผู้เข้าร่วมกระบวนการเป็นศูนย์กลางเพื่อนำสู่การค้นพบตัวเองนั้นเป็นใคร มีอุปนิสัยใจคออย่างไร มีศักยภาพในการแสดงออกอย่างไรบ้าง” (ปาริชาติ จิ่งวิวัฒนาภรณ์, 2547) กระบวนการดังกล่าวนำไปสู่การค้นพบตัวตนและคุณค่าที่แท้จริงของเยาวชน เชื่อชาติพมาในมหาชัย โดยเยาวชนนำคุณค่าดังกล่าวมาแสดงละครให้ผู้ชมดูในนิทรรศการพม่าระยะประชิด

3. พื้นที่สาธารณะของเยอร์เก้น ฮาเบอร์มาส (Jurgen Habermas) และบทบาทของพิธีกรรมที่เกี่ยวกับความรู้ในยุคหลังโครงสร้างนิยม

พื้นที่สาธารณะคือพื้นที่ที่ผู้คนมารวมตัวกันโดยสมัครใจเพื่อถกเถียงพูดคุยได้อย่างเสรีตามสิทธิเสรีภาพส่วนบุคคลที่เกิดขึ้นตั้งแต่ศตวรรษที่ 18 เป็นต้นมา ในยุโรป เยอร์เก้น ฮาเบอร์มาส (เจมส์ กอร์ดอน ฟินเลย์สัน, 2559) กล่าวว่า “พื้นที่สาธารณะคือพื้นที่ซึ่งอัตบุคคลเข้ามีส่วนร่วมอย่างเท่าเทียมกันในการพูดคุยถกเถียงด้วยเหตุผล เพื่อแสวงหาความจริงและผลประโยชน์ส่วนรวมโดยเหตุที่ความคิด การเปิดกว้าง การไม่กีดกัน ความเท่าเทียมและเสรีภาพเป็นสิ่งที่อยู่เหนือ

ค่าตีเตียน” แนวคิดดังกล่าวส่งเสริมสิทธิขั้นพื้นฐานของมนุษย์ที่จะดำรงชีวิตอยู่ โดยได้รับการคุ้มครองและมีศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์อย่างเท่าเทียมกัน ตลอดจนส่งเสริมสิทธิของพลเมืองที่มีส่วนร่วมเพื่อแสดงความต้องการของตนอย่างสันติ แนวคิดดังกล่าวนำสู่บทบาทของพิพิธภัณฑท์กับความรู้ในยุคหลังโครงสร้างนิยม

มิเชล พูโกต์ (ธงชัย วินิจจะกุล, 2558) วิจารณ์ว่ามนุษย์แท้จริงไม่เป็นตัวของตัวเองแต่มนุษย์อยู่ภายใต้ระบบโครงสร้างทางสัญลักษณ์ซึ่งเป็นโครงสร้างที่มนุษย์ได้สร้างขึ้นมาเอง สิ่งที่มนุษย์สร้างจึงไม่ใช่ความรู้ที่มีแก่นแกนของคุณค่าใดๆ หรือเป็นเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์ที่ก้าวไปข้างหน้าแต่มนุษย์สร้างหรือปรับเปลี่ยนตรรกะของตนเพื่อให้ตนอยู่ภายใต้ระบบโครงสร้างที่เป็นตัวกำหนดมนุษย์ไว้เท่านั้น ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร (2549) กล่าวว่า “ระบบโครงสร้างดังกล่าวคืออำนาจที่จัดระบบ/ระเบียบในพื้นที่และนำไปสู่ความสัมพันธ์ของมนุษย์บนฐานของพื้นที่ที่เรียกว่า วาทกรรม”

มนุษย์ในยุคหลังโครงสร้างนิยมจึงเป็นผลผลิตของเทคโนโลยีและอำนาจของวาทกรรม มนุษย์ตกเป็นเครื่องมือของวาทกรรมในการสร้างตัวตนของมนุษย์ด้วยกันเอง ธงชัย วินิจจะกุล (2558: 138-139) ได้อธิบายว่า “มนุษย์ยอมรับอำนาจของวาทกรรม แล้วนำกฎเกณฑ์มาตรฐานต่างๆ ที่วาทกรรมสร้างขึ้นไปสอดส่องตรวจตราและกำหนดมนุษย์ด้วยกันเองให้มีแบบแผนของเรือนร่าง พฤติกรรมและความเป็นมนุษย์ตามกรอบที่วาทกรรมอนุญาต มนุษย์ปฏิบัติต่อมนุษย์ด้วยกันเองอย่างเป็นผู้อยู่ใต้บังคับบัญชาของตน” เรือนร่างของมนุษย์จึงเป็น พื้นที่ บันทึกเหตุการณ์ในอดีตและการเคลื่อนไหวของโครงสร้างทางอำนาจต่างๆ ที่เปลี่ยนแปลงตลอดเวลา

พิพิธภัณฑท์ในปัจจุบันจึงควรเป็นพื้นที่ของการเรียนรู้เพื่อให้ผู้เข้าชมรู้เท่าทันกับวาทกรรมและโครงสร้างอำนาจที่ซ่อนเร้นอยู่ในสังคมได้ ดังที่อิลีน ฮูเปอร์ กรีนฮิล (Eilean Hooper-Greenhill, 1993) กล่าวว่า “บทบาทของพิพิธภัณฑท์กับการสร้างความรู้ในยุคหลังโครงสร้างนิยมจะศึกษาว่าทำไมสิ่งต่างๆ จึงแตกต่างกัน ทำไมสิ่งต่างๆ จึงเปลี่ยนแปลง เพราะอะไรสิ่งต่างๆ จึงเปลี่ยนแปลงตามปฏิบัติการของวาทกรรมที่ทำงานในพื้นที่เชิงสังคม” เพื่อนำสู่การค้นพบตรรกะ

ของมนุษย์ภายใต้วาทกรรมนั้นๆ ที่มนุษย์ได้สร้างขึ้นมาเอง ในนิทรรศการพม่าระยะ ประชิด ละครประเด็นศึกษาเรื่องเจ้าผีเสื้อใช้พื้นที่ของสถาบันพิพิธภัณฑ์การเรียนรู้ แห่งชาติเป็นพื้นที่สาธารณะสำหรับผู้ชมละครได้พูดคุยแลกเปลี่ยนประสบการณ์ เกี่ยวกับตัวตนและคุณค่าของเยาวชนเชื้อชาติพม่าจากละครประเด็นศึกษาเพื่อนำสู่ การปรับเปลี่ยนทัศนคติที่มีต่อลูกหลานและแรงงานข้ามชาติเชื้อชาติพม่าในประเทศไทย โดยคณะทำงานหวังว่าผู้ชมจะทำงานกับอคติและสามารถตระหนักรู้และตั้งคำถาม กับโครงสร้างทางสังคมต่างๆ ที่ส่งเสริมให้อคติเกี่ยวกับแรงงานข้ามชาติเชื้อชาติพม่า ยังคงดำเนินอยู่ในสังคมไทยได้

ขั้นตอนการทำงานและกระบวนการละครที่ใช้ในการสร้างละครเยาวชน พม่า

ผู้กำกับของละครเยาวชนเรื่องนี้คือ ลัดดา คงเดช นักการละครแห่งคณะ ละครพระจันทร์เสี้ยวการละคร ลัดดา คงเดชเป็นผู้เชี่ยวชาญด้านการทำงานละคร กับเยาวชน ละครหุ่นและหน้ากาก แนวทางที่ลัดดาใช้ในการสร้างสรรค์ละครเยาวชน กับเยาวชนพม่าในครั้งนี้คือกระบวนการละครสร้างสรรค์ (Creative Drama) และ ละครประเด็นศึกษา (Theatre-in-Education) ได้แก่ Playground เกมเปลี่ยนแปลง พฤติกรรม เกมการละคร กิจกรรมศิลปะเกี่ยวกับความฝันและความหวังของเยาวชน และกระบวนการละคร Devising Theatre ที่เน้นการมีส่วนร่วมของผู้กำกับและ เยาวชนผู้เข้าร่วมกระบวนการ ทั้งนี้ลัดดาทำหน้าที่เป็นศิลปิน-วิทยากร (Facilitator) ผู้นำกิจกรรมและทำงานร่วมกับเยาวชนเชื้อชาติพม่าผู้เข้าร่วมกระบวนการละคร ประเด็นศึกษาในครั้งนี้ เยาวชนเชื้อชาติพม่าผู้เข้าร่วมโครงการมีจำนวน 14 คน เป็นนักเรียนของโรงเรียนวัดศรีสุทธาราม ตำบลมหาชัย จังหวัดสมุทรสาคร อายุตั้งแต่ 9 จนถึง 13 ปี

ลัดดา คงเดช (2559: สัมภาษณ์) กล่าวถึงประเด็นที่นำมาพัฒนาเรื่องของ ละครว่า “ใช้เรื่องราวของเยาวชนเองว่าเขามีมุมมองเกี่ยวกับชีวิตอย่างไร เขาเกิดใน เมืองไทย ในชีวิตเขามีอะไร เขาเหมือนจะมีโอกาสเท่ากับเด็กไทยทุกๆ คนแต่มันยัง

มีบางจุดที่บ้านเรายังไม่ได้ให้โอกาสเขา จุดนี้เป็นจุดที่นำมาสร้างเรื่องเพราะจริงๆ เขาก็ไม่ได้ต่างจากเด็กไทยเลย” ลัดดาจึงใช้กระบวนการ Playground และ Devising Theatre ทำงานกับเยาวชนเพื่อสืบค้นประเด็นและเรื่องราวที่มาจากเยาวชนเองจนเรื่องราวค่อยๆ ร้อยเรียงออกมา เรื่องไม่ได้พัฒนาต่อเนื่องกันตามลำดับต้น กลาง จบ แต่เรื่องราวในละครจะเป็นขึ้นๆตามทีลัดดาได้เลือกซึ่งแต่ละเรื่องจะมีประเด็นว่า เยาวชนเชื้อชาติพม่าเหล่านี้ก็มีวิถีชีวิตและความฝันที่ไม่แตกต่างจากเด็กไทยเลย

กระบวนการละครสร้างสรรค์ที่ลัดดาใช้เป็นหลักคือ กระบวนการ Playground ได้แก่กระบวนการทำงานผ่านเกมและกิจกรรม เป็นการทำงานกับเยาวชน ด้วยกติกาที่ครู/ศิลปินได้ตั้งไว้เพื่อให้กลุ่มเยาวชนที่ทำงานด้วยพัฒนาตามเป้าหมาย ของการทำงานละครประเด็นศึกษา ลัดดา คงเดช (2560) กล่าวว่า

“กระบวนการ Playground คือ การฝึกทักษะการแสดงต่างๆ ให้แก่เยาวชนโดยไม่เน้นการฝึกอย่างจริงจัง ในกระบวนการ Playground จะมีทั้งเกม เพื่อให้เยาวชนรู้สึกสนุกและกล้าแสดงออก มีการวาดภาพจาก ตัวเยาวชนเองที่เกี่ยวกับประเด็นเรื่องความฝันของเยาวชนจากนั้นในช่วง ครึ่งหลังจะแบ่งการทำงานเป็นการเล่นกับการฝึกทักษะอย่างชัดเจนโดย เน้นการดึงพลังของเยาวชนออกมา ทั้งนี้เพราะวัยของเยาวชนพม่าในการทำ ละครกระบวนการละครครั้งนี้เป็นวัยของการเล่น ผู้เข้าร่วมกิจกรรมมีอายุ ตั้งแต่ 9 จนถึง 13 ปี การเล่นอย่างมีกติกาจะดึงศักยภาพและตัวตนของ เขาออกมาได้มากกว่าการฝึกทักษะการแสดงที่จริงจังแต่เพียงอย่างเดียว”

ระยะเวลาที่ทำงานทั้งสิ้นคือ 1 เดือน กับ 2 อาทิตย์ โดยลัดดาจะนัดพบ เยาวชน 1-2 ครั้งต่อสัปดาห์ ตั้งแต่วันที่ 23 มีนาคม จนถึงวันที่ 30 เมษายน พ.ศ. 2559 ซึ่งเป็นการแสดงรอบที่ 1 การแสดงที่สถาบันพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ มีทั้งสิ้น 4 รอบ แสดงในวันเสาร์สุดท้ายของเดือนเมษายนจนถึงเดือนกรกฎาคม พ.ศ. 2559 สถานที่ที่ลัดดาและทีมงานใช้ซ้อมละครคือห้องประชุมของโรงเรียนวัดศรี สุทธาราม (วัดกำแพง) จังหวัดสมุทรสาครซึ่งเป็นโรงเรียนของเยาวชนเชื้อชาติพม่า

ผู้เข้าร่วมกระบวนการ

ในช่วง 2 สัปดาห์แรก ลัดดาใช้เกมเพื่อเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมเช่นเกมแมวบ้า เกมประต็ดแตก เกมแลกของแลกชื่อ เป็นต้น เกมเหล่านี้มีเป้าหมายหลักเพื่อให้เยาวชนผู้เข้าร่วมโครงการรู้จักตนเองและเรียนรู้การทำงานเป็นกลุ่มตลอดจนเรียนรู้การอยู่ร่วมกันซึ่งเป็นกติกาของการทำละคร ทั้งนี้จุดมุ่งหมายของแต่ละเกมจะแตกต่างกันไป ลัดดา คงเดช (2559) อธิบายถึงเกมประต็ดแตกว่า “จุดมุ่งหมายของเกมดังกล่าวคือการละลายพฤติกรรม ต่อมาผู้กำกับจะใช้ความเร็ว ใช้จังหวะ การจ้องตากันเพื่อให้เยาวชนรับรู้ถึงพลังกลุ่มรับและส่งท่าและจังหวะถึงกัน เยาวชนจะเริ่มรู้ว่าใครอยู่ในกลุ่มบ้างและนำสู่การปรับเปลี่ยนพฤติกรรมของตน”

ภาพประกอบที่ 1 เยาวชนทำแบบฝึกหัด 3 ภาพเล่าเรื่อง

ในช่วงสัปดาห์ที่ 3 ลัดดาเสริมเกมการละครได้แก่ กิจกรรมหนึ่งชื่อหนึ่งท่า กิจกรรมอนุสาวรีย์ เกมนักรบ นักรัก นักบวช นักบิต แบบฝึกหัด 3 ภาพเล่าเรื่อง ตลอดจนเกมเพื่อฝึกการใช้เสียงและค้นหาเสียงเพื่อการแสดงเพื่อฝึกพื้นฐานการใช้ร่างกายและค้นหาการใช้ร่างกายเพื่อการแสดง

ลัดดาเลือกให้เยาวชนทำกิจกรรมศิลปะเกี่ยวกับความฝันของพวกเขา ซึ่งเป็นประเด็นของละคร กิจกรรมศิลปะ ได้แก่ กิจกรรมซ่อนความฝันโดยลัดดาให้เยาวชนเขียนความฝันของตนเองใส่กระดาษและนำไปซ่อนไว้ตามที่ต่างๆ จากนั้น ปีที่ ๑๐ ฉบับที่ ๑ มกราคม-มิถุนายน ๒๕๖๑

เพื่อนๆ ในกลุ่มจะช่วยกันหาให้เจอแล้วนำความฝันมาเล่าแบ่งปันให้กัน กิจกรรมการวาดภาพเรื่องอาชีพที่ตนเองอยากจะทำในอนาคต กิจกรรมทำหน้ากากโดยเยาวชนทำหน้ากากด้วยปูนปลาสเตอร์จากหน้าของเยาวชนเอง จากนั้นเยาวชนออกแบบตกแต่งวาดหน้ากากเองโดยหน้ากากทุกอันมาจากเยาวชน มาจากสิ่งที่ตัวเยาวชนชอบ ลัดดาให้เยาวชนวาดภาพที่ใช้ตกแต่งหน้ากากลงกระดาษก่อนที่จะลงมีวาดบนหน้ากากจริง กิจกรรมต่างๆ มีเป้าประสงค์เพื่อให้เยาวชนรู้จักความต้องการและความฝันของตนซึ่งนำไปสู่การเห็นคุณค่าในตนเอง

ภาพประกอบที่ 2

เยาวชนและผลงานหน้ากาก

ภาพประกอบที่ 3

ลัดดา คงเดช ผู้กำกับการแสดง
และนักแสดงเยาวชนพม่า

กระบวนการละครอีกประเภทที่ลัดดาใช้ในการทำงานละครประเด็นศึกษาครั้งนี้ ได้แก่ กระบวนการละคร D devising Theatre ซึ่งคือกระบวนการที่เน้นการมีส่วนร่วมของผู้กำกับและเยาวชนผู้เข้าร่วมกระบวนการ กระบวนการละครดังกล่าวเป็นพื้นฐานของละครประเด็นศึกษาที่เน้นการมีส่วนร่วมระหว่างครู/ศิลปินผู้นำกระบวนการกับเยาวชน ลัดดา คงเดช (2560) กล่าวถึงกระบวนการ D devising ว่า “เป็นการระดมสมอง การค้นสด และเป็นประชาธิปไตยในการทำงาน” ในการสร้างละครประเด็นศึกษาเรื่องเจ้าผีเสื้อ ลัดดาเป็นผู้กำกับและนักจัดกระบวนการ (Facilitator) ที่สำรวจเรื่องราวที่เยาวชนอยากจะสื่อสารผ่านจากโจทย์และกิจกรรม

ทางศิลปะต่างๆที่ลัดดาทำให้เยาวชนทำงาน โจทย์ที่ลัดดาใช้เพิ่มเติมจากการทำงานศิลปะคือกิจวัตรประจำวันของเยาวชน เพลงภาษาพม่าที่เป็นเพลงกล่อมเด็กที่เยาวชนร้องได้

ลัดดา คงเดช (2559) กล่าวถึงประสบการณ์การใช้กระบวนการละคร Devising Theatre ทำงานกับเยาวชนว่า

“เราเจอกันประมาณ 8 ครั้ง อาทิตย์ละ 1 ครั้ง เราจะทำความรู้จักว่าเขาเป็นอย่างไร ผีังไม่ได้เริ่มว่าเขาจะพูดอะไร เขาอยากจะทำอะไร อยากจะสื่อสารอะไรเลยออกแบบให้เขาพูดเรื่องที่เขายกอยากจะทำ เราอยากให้เขาพูดในสิ่งที่เขามีอยู่แล้วค่อยๆ เก็บมาแต่ละชิ้น ผีังให้ทักษะทางการแสดงเท่าที่จะให้ได้ เรารวบรวมกิจวัตรทั้งหมด วิชา 4 วิชาที่ชอบ เกมที่ชอบเล่น วิชารำไทย พิธีลอยกระทง พิธีกรรมมีอะไร ทุกอย่างทีออกมาจากเขา การแสดงชิ้นนี้ไม่ใช่มาจากผู้กำกับที่สร้างแต่เป็นเยาวชนที่ช่วยให้งานนี้ออกมา”

ผลคือเยาวชนแสดงการทำงานบ้าน ซักผ้า ถูบ้าน แปรงฟันให้ดู ท่องสูตรคูณท่องบทอาขยาน ผู้ใหญ่หาผ้าใหม่ๆที่เป็นภาษาไทยให้ฟัง และเล่นเกมมอญซ่อนผ้า ลัดดาจึงสังเกตและดึงเอาเรื่องราวที่มาจากตัวเยาวชนเองมาปะติดปะต่อ ร้อยเรียงเป็นฉาก (Scene work) จากนั้นลัดดาทดลอง ค้นหารูปแบบการแสดง ผี็กการใช้ร่างกายและการเคลื่อนไหวของเยาวชนอย่างเต็มศักยภาพของพวกเขาลดจนให้เยาวชนเริ่มชินและทำงานกับพื้นที่การแสดง

ลัดดา คงเดช (2560) กล่าวว่า “ละครเยาวชนพม่าเรื่องเจ้าผีเสื้อเรื่องนี้จึงใช้ตัวละครที่เป็นตัวของเขาเอง โดยเขาเสนอชีวิตของเขาเองเพราะเขาไม่ได้อยากเป็นคนอื่น เป็นการนำเสนอละครที่ไม่เรียกร้องความสงสาร ความเห็นใจจากผู้ชม” ลัดดาเปรียบเทียบชีวิตของเยาวชนพม่าในตำบลมหาชัยว่า ชีวิตของเยาวชนเหมือนดักแด้ที่มีความฝันและความหวังรอวันจะเติบโตกลายเป็นผีเสื้อที่สวยงามและแข็งแรงแต่ผีเสื้อบางตัวก็ถูกสภาพแวดล้อมทางสังคมที่ไม่พร้อมและไม่เอื้อต่อการอุมชู

ตัวเยาวชน โดยผีเสื้อตัวนั้นถูกทำร้ายตั้งแต่ยังเป็นดักแด้หรือเป็นผีเสื้อที่ถูกเด็ดปีก ผีเสื้อไปเสียก่อนที่จะเติบโตสมบูรณ์ตามวงจรชีวิตของพวกมัน

ภาพประกอบที่ 4 นักแสดงเยาวชนพม่ากำลังขีดหุ่นผีเสื้อ

ตอนการแสดงต่างๆ ในละครเยาวชนพม่าเรื่องนี้ใช้เวลาการแสดงทั้งสิ้น 30 นาที ประกอบด้วย การแนะนำตัวของเยาวชนนักแสดงเป็นภาษาพม่า มอญ ทวาย และไทยตามชาติพันธุ์ของเยาวชน กิจวัตรประจำวันของเยาวชน กิจกรรมที่โรงเรียน อาชีพในฝัน เพลงกล่อมเด็กภาษาพม่า เพลงไมวายี ฉากขีดหุ่นสร้างสรรค์ผีเสื้อที่ทำจากผ้าดิบและฉากหน้าฉากที่เยาวชนมีปฏิสัมพันธ์กับผู้ชม เนื้อเรื่องการแสดงเรียบง่ายบอกสิ่งที่เยาวชนพม่าอยากจะเล่าสู่ผู้ชมละครที่สถาบันพิพิธภัณฑ์การเรียนรู้แห่งชาติโดยใช้พื้นที่การแสดงตรงห้องส่วนกลางของนิทรรศการพม่าระยะประชิดที่มีเจดีย์พม่าตั้งอยู่ตรงกลาง

ภาพประกอบที่ 5 เยาวชนนักแสดงมีปฏิสัมพันธ์กับผู้ชมในฉากหน้าฉาก

ผลที่ได้

กระบวนการละครประเด็นศึกษาเรื่องเจ้าผีเสื้อเสริมพลังและพัฒนา ศักยภาพของเยาวชน ละครประเด็นศึกษาเรื่องเจ้าผีเสื้อสื่อสารตัวตนที่แท้จริงของ เยาวชนเชื้อชาติพม่าผ่านตอนต่างๆในละครซึ่งเป็นการแสดงละครโดยตัวเยาวชนเอง ละครประเด็นศึกษาดังกล่าวจึงเปิดพื้นที่ให้นักแสดง ผู้ชมและทีมงานพูดคุยและ ปรับเปลี่ยนทัศนคติเกี่ยวกับตัวตนของลูกหลานแรงงานข้ามชาติที่เกิดขึ้นและเติบโตใน ประเทศไทย ละครทำให้เยาวชนได้ตระหนักถึงคุณค่าที่แท้จริงซึ่งเป็นการเห็นคุณค่า เองในตนเอง เกิดการพัฒนาโน้ตทัศนคติความเข้าใจในตนเอง ละครเรื่องเจ้าผีเสื้อ ที่สถาบันพิพิธภัณฑ์การเรียนรู้แห่งชาติได้ส่งเสริมให้สถาบันพิพิธภัณฑ์การเรียนรู้แห่ง ชาติทำหน้าที่เป็นพิพิธภัณฑ์การเรียนรู้ที่สร้างความรู้ในยุคหลังโครงสร้างนิยมโดย เป็นพื้นที่เรียนรู้แลกเปลี่ยนความคิดเห็นและทัศนคติของประชาชนตลอดจนเป็น พื้นที่เรียนรู้ความสัมพันธ์ทางสังคมให้ผู้ชมนิทรรศการตระหนักถึงเกี่ยวกับโครงสร้าง และความสัมพันธ์ทางสังคมเพื่อนำสู่การสลายอคติเกี่ยวกับแรงงานข้ามชาติเชื้อชาติ พม่าในสังคมไทย

1. กระบวนการละครประเด็นศึกษาเสริมพลังเยาวชน ละครทำให้เยาวชน ได้ตระหนักถึงคุณค่าที่แท้จริงซึ่งเป็นการเห็นคุณค่าเชิงบวกในตนเอง เกิดการพัฒนา

มโนทัศน์ความเข้าใจในตนเอง เกิดความมั่นใจในตนเอง พัฒนานิยและทักษะการอยู่ร่วมกันและการทำงานร่วมกันให้งานสำเร็จ ตลอดระยะเวลาของการฝึกซ้อมและการแสดงทั้ง 4 รอบ ละครพัฒนาเยาวชนในมิติร่างกาย สติปัญญาและจิตใจตามที่พรรัตน์ ดำรุง (2550) กล่าวว่า “ละครเป็นกิจกรรมที่เน้นวินัย การฝึกทักษะได้แก่ การใช้ภาษา ความคิด จิตนาการ การเคลื่อนไหวและสมาธิที่นำสู่การเรียนรู้ ปรับเปลี่ยนพฤติกรรมของเยาวชนผู้เข้าร่วมกิจกรรมละคร” ละครคือการเล่นสนุกอย่างมีกฎเกณฑ์ที่ใกล้เคียงกับชีวิตจริงของเยาวชน ลัดดา คงเดช (2560) กล่าวถึงความเปลี่ยนแปลงที่ลัดดาเห็นในตัว of เยาวชนว่า “เป็นเรื่องระเบียบวินัย รู้จักความรับผิดชอบ รู้เวลา จัดการตัวเอง กล้าแสดงออกมากขึ้น เยาวชนคนหนึ่งตอนแรกดูเป็นเด็กขี้อาย แต่พอผ่านช่วงเวลาทำละครไปจะทำทุกอย่างอย่างเต็มที่ กล้าพูด บางคนที่มากไปจะลดทอนลงเพราะเข้าสู่พลักลุ่ม ตลอดจนเห็นการช่วยเหลือกันเพื่อให้ละครสำเร็จ”

การแสดงละครประเด็นศึกษาที่สถาบันพิพิธภัณฑการเรียนรู้แห่งชาติเปิดโอกาสให้เยาวชนได้เดินทางข้ามเขตแดนจากท้องที่ตำบลมหาชัย จังหวัดสมุทรสาคร ที่จำกัดพวกเขาไว้ตามกฎหมายแรงงานข้ามชาติเพื่อมาแสดงละครให้ผู้ชมคนไทยดู เยาวชนได้เจอและแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับคนดูที่แตกต่างจากคนในชุมชนที่เยาวชนคุ้นเคย การได้แลกเปลี่ยนสนทนากับผู้ชมหลังการแสดงทำให้พวกเขารู้สึกภาคภูมิใจและมีความฝันความหวังที่จะพัฒนาตนเองต่อเพื่อสามารถใช้ชีวิตตามแบบที่เขายากจะเป็นสมกับที่เป็นมนุษย์คนหนึ่ง ในรอบการแสดงสุดท้ายที่สถาบันพิพิธภัณฑการเรียนรู้แห่งชาติ นักแสดงเยาวชนเชื้อชาติพม่า (2559) ให้สัมภาษณ์ว่า

“ชอบที่ครูมาที่โรงเรียน ชอบการแสดงที่ครูสอน ได้ความรู้ ได้ความกล้าได้แสดง ได้บทเรียน ทักษะการแสดง การแสดงทำให้ได้เจอกับคนมากมาย ปกติไม่ค่อยได้เจอคน เจอก็จะเป็นคนที่ไม่รู้จักกัน ได้ทำหน้าาก ได้รู้จักคนมากขึ้นได้แสดงความกล้า ได้ความรู้เกี่ยวกับแสดง ได้ทำงานศิลปะ ได้ระบายสีลงในสิ่งที่เราชอบมากที่สุดและมีความสุขไปด้วย ได้แสดงชีวิตประจำวันให้คุณ สนุกมากที่ได้แสดงให้คนอื่นดูได้เจอ

คนที่ไม่เคยเจอ ไม่มีตอนไหนในการแสดงที่รู้สึกยาก บางทีก็ท้อ แต่พวกเราก็กทำพยายามที่จะทำให้ดีที่สุด พวกเราจะทำให้ได้และอยากแสดงอีก”

การซ้อมและการแสดงละครทำให้เยาวชนพม่าได้ทำงานเป็นทีม ได้ช่วยกันแก้ปัญหา ได้รู้จักและสนิทกับเพื่อนในโรงเรียนมากขึ้น เยาวชนรู้สึกภาคภูมิใจและมีความสามารถเท่าเทียมกับเยาวชนคนอื่นๆ ในโรงเรียนที่เป็นคนสัญชาติไทย นักแสดงเยาวชนเชื้อชาติพม่า (2559: สัมภาษณ์) ให้สัมภาษณ์ว่า

“ได้รู้จักเพื่อนที่มาแสดงกับเรา ได้พื้นฐานของการแสดงและได้รู้จักกับบางคนในกลุ่มเพิ่มขึ้น ดีใจที่คนไทยให้ออกแสดงแบบพวกหนู ดีใจได้ออกข่าวด้วย รู้สึกว่าเราได้รับการยอมรับ ปกติคนไทยในโรงเรียนจะไม่ชอบบอญพม่า การได้ทำละครทำให้ความไม่ชอบจางหายไป อยากให้เขาคิดว่าเราก็กเป็นเพื่อนเหมือนกัน ถึงจะต่างชนชาติก็เป็นเพื่อนมนุษย์ไม่ได้ต่างกันมาก”

การซ้อม พัฒนาและแสดงละครเรื่องดังกล่าวทำให้เยาวชนเชื้อชาติพม่าได้รู้ถึงคุณค่าที่แท้จริงในการดำรงชีวิตมนุษย์ว่าพวกเขามีสิทธิที่จะคิด ชอบสิ่งต่างๆ โดยเขาจะบายสีแต่งแต้มรูปภาพและหน้ากากของพวกเขา เขามีสิทธิที่จะฝันและหวังที่จะมีอนาคตที่ดี มีงานที่มั่นคงสุจริตทำและเขาจะต้องมีความพยายามที่จะไปให้ถึงจุดหมายตามที่พวกเขาได้ฝันไว้ ที่สำคัญที่สุดคือพวกเขาเป็นที่รู้จักและเป็นที่ยอมรับได้จากการทำงานหนัก การตั้งใจฝึกซ้อมละครเรื่องดังกล่าวทำให้เรื่องราวชีวิตของพวกเขาได้เผยแพร่สู่สาธารณะ ละครเรื่องเจ้าผีเสื้อทำให้ภาพของตัวตนเยาวชนตามความเป็นจริงได้ใกล้เคียงกับภาพของตัวตนเยาวชนในอุดมคติมากขึ้น คุณค่าต่างๆ ที่เยาวชนตระหนักได้นี้จะส่งเสริมให้เยาวชนมีความภาคภูมิใจในตนเอง ดำเนินชีวิตในทางที่ใฝ่ดีและมุ่งความสำเร็จในชีวิตของตนต่อไป

2. ละครประเด็นศึกษาเรื่องเจ้าผีเสื้อเปิดพื้นที่ให้นักแสดง ผู้ชมและทีมงานพูดคุยและปรับเปลี่ยนทัศนคติเกี่ยวกับอคติที่มีต่อลูกหลานแรงงานข้ามชาติเชื้อชาติพม่าที่เกิดและเติบโตในประเทศไทย เรื่องราวของเยาวชนเชื้อชาติพม่าในละครเรื่องเจ้าผีเสื้อเป็นเรื่องที่เยาวชนอยากจะเล่า เนื้อเรื่องมีความเรียบง่ายและเน้นการมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ต่อมนุษย์เพื่อนำสู่การเปิดพื้นที่สาธารณะตามแนวคิดของเยอร์เก้น ฮาเบอร์มาสที่ว่า “มนุษย์มีส่วนร่วมอย่างเท่าเทียมกันในการพูดคุยถกเถียงด้วยเหตุผล เพื่อแสวงหาความจริงและผลประโยชน์ส่วนรวมโดยเหตุที่ความคิดการเปิดกว้าง การไม่กีดกัน ความเท่าเทียม และเสรีภาพเป็นสิ่งที่อยู่เหนือคำติเตียน” (เจมส์ กอร์ดอน ฟินเลย์สัน, 2559) การที่ผู้ชมละครได้รับรู้ รู้สึกและเข้าใจถึงความฝันและความหวังตลอดจนตัวตนของเยาวชนเชื้อชาติพม่าทำให้ผู้ชมสลายอคติที่มีต่อเยาวชนเชื้อชาติพม่าและแรงงานข้ามชาติพม่าในประเทศไทยได้ และมองเยาวชนไร้สัญชาติที่เป็นลูกหลานแรงงานข้ามชาติเชื้อชาติพม่ารวมถึงเชื้อชาติอื่นๆ ที่อาศัยอยู่ในประเทศไทยอย่างเป็นมนุษย์ที่เท่าเทียมกันได้

ผู้ชมละครสะท้อนความคิดและความรู้สึกที่ได้จากการชมละครเรื่องเจ้าผีเสื้อที่สถาบันพิพิธภัณฑการเรือนรู้แห่งชาติไว้ดังนี้ ผู้ชมเห็นว่าเยาวชนนักแสดงเป็นเด็กที่มีความไร้เดียงสาเหมือนเด็กทั่วไป เยาวชนลูกหลานแรงงานข้ามชาติทุกคนก็มีความฝันและความหวังเช่นเดียวกันกับเด็กไทย

ผู้ชมละคร ก. (2559) กล่าวว่า “ทุกตอนร้อยเรียงกันออกมาเป็นเรื่องราวในชีวิตทั้งหมดของเด็กๆ ตอนที่รู้สึกเป็นพิเศษคือตอนที่เด็กๆ พูดถึงอนาคตของตัวเองว่าอยากจะเป็นอะไร ทำให้รู้สึกว่าเด็กๆ เหล่านี้ไม่ว่าปัจจุบันจะอยู่ในสภาพเช่นไรแต่พวกเขายังคงมีความหวัง ยังคงมีเป้าหมายของตัวเองอยู่ในใจเสมอ”

ผู้ชมละคร ข. (2559) กล่าวว่า “เด็กพม่าที่อยู่ในไทยมีวิถีชีวิตไม่ต่างจากของพวกเรา ความเป็นเด็กของเขาไม่ต่างจากเราในวัยเด็ก ความไร้เดียงสาของเขาเป็นแบบที่เราเป็น เขายังมีความฝัน อยากจะทำโน่นนี่ แม้ว่าอะไรจะโหดขึ้นมาแล้วไม่ได้ทำ แม้ว่าต่างชาติพันธุ์กัน”

ผู้ชมละคร ค. (2559) กล่าวว่า “คนเลือกเกิดไม่ได้ ทุกคนมีความฝัน มีจินตนาการ เราไม่ควรเอาอคติประวัติศาสตร์ในอดีตมาทำให้เรามีอคติต่อคนที่ไม่ใช่เชื้อชาติเดียวกับเรา”

ผู้ชมเห็นว่าวิถีชีวิตของเยาวชนพม่าในตำบลมหาชัยเหมือนกับวิถีชีวิตของเด็กไทยทั่วไป เด็กเล่นการละเล่นเหมือนกันซึ่งเป็นวัฒนธรรมของไทย เด็กเรียนหนังสือในโรงเรียนไทยตามหลักสูตรของกระทรวงศึกษาและเยาวชนพม่ายังใช้ภาษาไทยได้อย่างคล่องแคล่ว

ผู้ชมละคร ง. (2559) กล่าวว่า “เด็กมีความเป็นเด็กที่บริสุทธิ์และไม่ต่างจากเด็กทั่วไป แม้แต่การละเล่นซึ่งเป็นวัฒนธรรมอยู่ในวิถีชีวิตก็มีความแตกต่างจากการละเล่นของเด็กไทยแต่โบราณ ดูแล้วทำให้รู้สึกว้าถ้าเรามองเด็กไทยเป็นลูกเป็นหลาน เราก็คควรมองเด็กๆ เหล่านี้เป็นลูกหลานเหมือนกัน ไม่ควรมีความต่างหรือมองพวกเขาว่าเป็นอื่น”

ผู้ชมละคร จ. (2559) กล่าวว่า “ชอบตอนท่องสูตรแม่ม้วน เด็กทุกคนเรียนภาษาไทยอย่างตั้งใจ แต่คนไทยในปัจจุบันกลับไม่มีความรู้อะไรเกี่ยวกับคนพม่าประเทศพม่าหรือภาษาพม่าเลย”

ผู้ชมละคร ฉ (2559) ซึ่งเป็นครูโรงเรียนเอกชนเอกชัยกล่าวถึงเยาวชนพม่าที่รู้จัก รวมถึงเยาวชนพม่าที่รู้จักจากการชมละครครั้งนี้ว่า “ผมอยู่มหาชัย ผมเป็นครูโรงเรียนเอกชัย เด็กพม่ามีน้ำใจมาก มีความมุ่งมั่น อะไรก็ได้ที่จะทำให้เขาดีขึ้นเด็กพม่าก็จะพยายามทำจนได้”

ผู้ชมกล่าวถึงการปฏิสัมพันธ์ในฉากการใช้หน้ากากว่าทำให้ได้เห็นสีหน้าและแววตาของเยาวชนพม่าอย่างชัดเจน ผู้ชมละคร ช (2559) กล่าวว่า “เห็นท่าทีและแววตาที่เยาวชนพร้อมจะเดินเข้ามาหาคนแปลกหน้าด้วยความมั่นใจในตนเอง”

ผู้ชมละคร ซ (2559) กล่าวว่า “น้องๆแสดงเก่ง จำคิวเรื่องราวได้เยอะได้เล่นหน้ากากกับน้อง น้องเอาหน้ากากมาใส่ที่หน้าเรา ทำให้คิดว่าน้องก็เหมือนเรา ตอนเด็กๆ ที่มีความฝันในวัยเด็กเหมือนกัน เราคือเขา เขาเป็นเรา ฉนั้นคือเธอถึงเราเป็นคนละเผ่าพันธุ์กันแต่พออยู่ตรงนี้แล้วเราก็มุ่งมั่นทำความฝันให้เป็นจริงได้

เหมือนกัน”

ผู้ชมละคร ญ (2559) กล่าวว่า “ชอบตอนที่เด็กๆ นักแสดงเดินเข้ามาหา บอกว่าตัวเองชื่ออะไรแล้วยื่นหน้ากามาสมให้เราและบอกว่าเราชื่อเดียวกับเธอ ชอบเพราะเด็กๆเป็นธรรมชาติมาก เรารู้สึกได้จริงๆ ว่าเรากับเด็กๆ ไม่ได้แตกต่างกันเลย”

รูปแบบการแสดงละครเรื่องเจ้าผีเสื้อแสดงให้เห็นธรรมชาติ ตัวตนของเยาวชนตลอดจนวิถีชีวิตประจำวันที่ไม่แตกต่างจากเด็กไทยทั่วไป ละครนำเสนอประเด็นเรื่องความหวังและความฝันที่ตัวเยาวชนมีส่วนร่วมถึงการพูดคุยกันระหว่างผู้ชม ทีมงานและเยาวชนนักแสดงหลังการแสดงทุกๆ รอบ การสื่อสารดังกล่าวเป็นการสื่อสารสองทางเพื่อปรับเปลี่ยนความคิดและอคติที่มีต่อเยาวชนและแรงงานข้ามชาติเชื้อชาติพม่าในประเทศไทย

3. รูปแบบและแนวทางของการใช้ละครประเด็นศึกษาในพิพิธภัณฑ์จากนิทรรศการพม่าระยะประชิด

การฝึกการแสดงละครช่วยพัฒนาให้นักแสดงสื่อสารกับผู้ร่วมแสดงและผู้ชมตลอดจนเปิดผัสสะต่างๆ ในร่างกายเพื่อสื่อสารออกมาเป็นการแสดงที่จริงและมีพลัง การเรียนรู้ผ่านกระบวนการละครจึงเป็นการเรียนรู้ด้วยความรู้สึกของมนุษย์ที่มีต่อสิ่งรอบๆ ตัวทั้งในนักแสดงและผู้ชมที่ชมละคร ลัดดา คงเดช (2560) กล่าวถึงการใช้ละครในพิพิธภัณฑ์ว่า “พิพิธภัณฑ์เป็นแหล่งเรียนรู้ การใช้ละครในพิพิธภัณฑ์ทำให้เกิดการมีปฏิสัมพันธ์ (Interactive) ระหว่างผู้ชม เป็นพิพิธภัณฑ์ที่บอกเล่าด้วยตัวของมันเอง ละครเป็นเครื่องมือดึงคนให้ใช้ผัสสะต่างๆ รับรู้และเชื่อมโยงข้อมูลในหลายๆ มิติมากกว่าแค่การอ่านข้อมูล ละครทำให้เปิดเรื่องความคิดของผู้ชมมากขึ้น เพราะละครทำให้คนดูกลับไปคิดแล้วติดค้างในใจ” ละครประเด็นศึกษาในพิพิธภัณฑ์เรื่องเจ้าผีเสื้อเชื่อมโยงข้อมูลเกี่ยวกับเยาวชนพม่าในประเทศไทยหลากหลายมิติ ละครมีความสด ไม่บอกเล่าหรือพูดตรงๆ แต่เปิดพื้นที่ให้คนดูได้รู้สึก จินตนาการ คิดวิเคราะห์ต่อจากเรื่องราวของละคร ละครยังสามารถแสดงได้ทุกที่ที่ไม่ใช่โรงละคร

เพราะส่วนที่สำคัญของการแสดงละครคือนักแสดงและผู้ชม

ละครประเด็นศึกษาเรื่องเจ้าผีเสื้อทำให้ผู้ชมได้ทำงานกับทัศนคติและปรับเปลี่ยนอคติของตนโดยการได้เห็นและมีปฏิสัมพันธ์กับตัวตนของเยาวชนพม่าจากตำบลมหาชัยอย่างใกล้ชิด ฐิสรา ขมะวรรณ มุกดาวิจิตร (2560) ผู้อำนวยการฝ่ายวิชาการสถาบันพิพิธภัณฑการเรียนรู้แห่งชาติ กล่าวถึงจุดประสงค์ของการใช้ละครที่แสดงโดยเยาวชนพม่าในนิทรรศการครั้งนี้ว่า

“ในนิทรรศการพม่าระยะประชิด เราตั้งใจจะเป็นการปฏิสัมพันธ์ระหว่างคนเพื่อให้คนเข้าใจคนพม่า เข้าใจวิถีชีวิตของเขาจริงๆ ทั้งคนนำชม การสร้างสื่อการเรียนรู้ที่เป็นบ้านๆ แต่สร้างการเรียนรู้ระหว่างมนุษย์ได้ เพื่อให้คนมาดูเห็นอคติของตัวเองและเห็นอคติของสังคม ละครเยาวชนเรื่องเจ้าผีเสื้อก็เป็นสื่อเรียนรู้หนึ่งที่ตอบโจทย์ของนิทรรศการ”

ทวีศักดิ์ วรฤทธิ์เรืองอุไร (2560) นักจัดการความรู้อาวุโสของสถาบันพิพิธภัณฑการเรียนรู้แห่งชาติกล่าวถึงการปรับเปลี่ยนทัศนคติและอคติเกี่ยวกับแรงงานพม่าผ่านทางการแสดงละครประเด็นศึกษาเรื่องนี้ว่า

“การใช้เยาวชนพม่าจริงๆ แสดงเป็นการลดอคติของคนดู เยาวชนในที่นี้เป็นของจริง ละครในที่นี้เล่าเรื่องของเขามาก ละครเจ้าผีเสื้อยังมีพื้นที่ให้คนได้จินตนาการเพิ่มเพราะละครไม่พูดหมด ไม่สั่งสอนเกินไป เพราะถ้าสอนมากเกินไปบางคนก็จะปิดรับไป รูปแบบของละครสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของนิทรรศการพม่าระยะประชิดเพราะเป็นเรื่องของทัศนคติการลดอคติด้วยการสัมผัสด้วยใจ การสื่อสารสัมผัสระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ด้วยกัน”

การใช้ละครในพิพิธภัณฑการเรียนรู้แห่งชาติจากนิทรรศการพม่าระยะประชิดในครั้งนี้จึงทำให้พิพิธภัณฑสร้างความรู้ในยุคหลังโครงสร้างนิยมเพื่อนำสู่การค้นพบตรรกะของมนุษย์ภายใต้ว่าทกรรมและอคติที่คนไทยมีต่อแรงงานข้ามชาติเชื้อ

ชาติพม่า พิพิธภัณฑสถานเป็นพื้นที่เรียนรู้และหาทางแก้ปัญหาสังคมเรื่องอคติเกี่ยวกับแรงงานพม่าในสังคมไทยโดยละครเป็นเครื่องมือการเรียนรู้ที่สร้างปฏิสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ ละครเรื่องเจ้าผีเสื้อนำเสนอข้อมูลและประเด็นเกี่ยวกับเยาวชนเชื้อชาติพม่าแบบเป็นกลางเพราะเรื่องราวในละครเป็นเรื่องจริง ตลอดจนตัวละครทุกๆ ตัวก็คือนุชนที่มีชีวิตและมีความคิดเพื่อให้ผู้ชมได้เห็นถึงโครงสร้างทางสังคมไทยที่ส่งอิทธิพลแก่เยาวชนเหล่านี้ไว้ได้แก่การศึกษา ความคิด ความเชื่อ ความศรัทธา ตลอดจนวัฒนธรรม และรวมถึงอุปสรรคต่างๆ ที่เกิดขึ้นจากโครงสร้างทางสังคมไทย ได้แก่ ระบบกฎหมายที่ขัดต่อตัวตนของเยาวชนตลอดจนความฝันและความหวังในการดำเนินชีวิตของพวกเขาในประเทศไทย

สรุป

ละครประเด็นศึกษาเรื่องเจ้าผีเสื้อเป็นละครประยุกต์ที่ใช้กิจกรรมละครและการมีส่วนร่วมระหว่างผู้กำกับและนักแสดงสืบค้นและพัฒนาเรื่องราวจากเยาวชนเชื้อชาติพม่าในตำบลมหาชัย จังหวัดสมุทรสาคร เรื่องราวในละครนำเสนอประเด็นตัวตน ความฝันและความหวังของเยาวชนและวิถีชีวิตประจำวันของเยาวชน เยาวชนเหล่านี้ไร้สัญชาติและเกิดในแผ่นดินของประเทศไทยแต่พวกเขาไม่ได้แตกต่างจากเยาวชนไทยเลย เยาวชนเชื้อชาติพม่ามีวิถีชีวิตและความฝัน ความหวังเช่นเดียวกับเด็กทุกคน ละครช่วยพัฒนาศักยภาพมิติต่างๆ ของเยาวชนทำให้เยาวชนเห็นคุณค่าเชิงบวกในตนเอง เกิดการพัฒนาทัศนคติความเข้าใจในตนเอง เกิดความมั่นใจในตนเอง พัฒนาวินัยและทักษะการอยู่ร่วมกันและการทำงานร่วมกันให้งานสำเร็จ การนำเสนอละครใช้เยาวชนเชื้อชาติพม่าเป็นนักแสดงเองและเน้นการมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างนักแสดงกับผู้ชม ทำให้ผู้ชมได้สัมผัสและรับรู้ถึงตัวตนของเยาวชนนำสู่ความเข้าใจและปรับเปลี่ยนอคติที่มีต่อลูกหลานของแรงงานข้ามชาติเชื้อชาติพม่าในประเทศไทย ละครประเด็นศึกษาเรื่องเจ้าผีเสื้อเป็นส่วนหนึ่งของนิทรรศการพม่าระยะประชิดที่สถาบันพิพิธภัณฑสถานการเรียนรู้แห่งชาติ ละครเรื่องดังกล่าวแสดงในพิพิธภัณฑสถานและช่วยเสริมให้พิพิธภัณฑสถานเป็นพื้นที่สาธารณะแห่งการเรียนรู้และแก้

ปัญหาของสังคม ละครประเด็นศึกษาเรื่องเจ้าผีเสื่อนำเสียงและเรื่องราวชีวิตของเยาวชนเชื้อชาติพม่าที่มีตัวตนอยู่จริงในตำบลมหาชัย จังหวัดสมุทรสาครมาแสดงให้ผู้ชมดู ละครเรื่องดังกล่าวทำให้มนุษย์กลับมามีปฏิสัมพันธ์ รู้สึกและนำสู่ความเข้าใจเห็นใจในตัวตนของกันและกันได้ กระบวนการละครทำให้เยาวชนเชื้อชาติพม่าเกิดความภาคภูมิใจในตนเอง เสี่ยงจากผู้ชมและประสบการณ์จากการทำละครในครั้งนี้จะเป็นพลังให้เยาวชนเชื้อชาติพม่าเหล่านี้เติบโตเป็นพลเมืองที่งดงามที่ร่วมสร้างประโยชน์ให้กับสังคมไทยได้เช่นกัน

เอกสารอ้างอิง

- เจมส์ กอร์ดอน ฟินเลย์สัน. (2559). **ฮาเบอร์มาส มนุษย์กับพื้นที่สาธารณะ**. แปลและเรียบเรียงโดย วรารักษ์ เฉลิมพันธุ์ศักดิ์. กรุงเทพฯ : สวนเงินมีมา.
- ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร. (2549). **วาทกรรมการพัฒนา: อำนาจ ความรู้ ความจริง เอกลักษณ์ และความเป็นอื่น**. กรุงเทพฯ : วิชาษา.
- ธงชัย วินิจจะกุล. (2558). “การศึกษาประวัติศาสตร์แบบสาแหรก วิธีการศึกษาประวัติศาสตร์ของฟูโกต์”. ใน **อ่านวิพากษ์ มิเชล ฟูโกต์**. กรุงเทพฯ : สยามปริทัศน์. หน้า 127-175.
- นพพร ประชากุล. (2551). “คำนำเสนอบทแปล” ใน **มายาคติ**. กรุงเทพฯ : คบไฟ. หน้า 1-18.
- ปาริชาติ จิ่งวิวัฒนาภรณ์. (2547). **ละครสร้างสรรค์สำหรับเด็ก กระบวนการเรียนรู้แนวทางเลือก**. กรุงเทพฯ : พัฒนาคุณภาพวิชาการ.
- พรรัตน์ ดำรุ่ง. (2550). **การละครสำหรับเยาวชน**. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- พรรัตน์ ดำรุ่ง. (2557). **ละครประยุกต์: การใช้ละครเพื่อการพัฒนา**. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- วันเพ็ญ ฐฤกิตต์วัฒนการและ รัตนภูมิ วัฒนปัญญาสกุล. (2558). **Self-Esteem**.

กรุงเทพฯ : เขียนอักษร.

Bower, Gordon H. (1992). **The Handbook of Emotion and Memory: Research and Memory**. New York : Psychology Press.

Greenhill, Eilean Hooper. (1993). **Museums and the Shaping of Knowledge**. London : Routledge.

Jackson, Anthony and Chris Vine. (2013). **Learning through Theatre: The Challenging Face of Theatre in Education**. Oxon : Routledge.

Mruk, Christopher J. (1999). **Self-Esteem: Research, Theory, and Practice**. New York : Springer PC.

การสัมภาษณ์

ผู้สรา ขมะวรรณ มุกดาวิจิตร (ผู้ให้สัมภาษณ์) ปวักข์ สุรัสวดี (ผู้สัมภาษณ์), 25 มกราคม 2560.

ทวีศักดิ์ วรฤทธิ์เรืองอุไร (ผู้ให้สัมภาษณ์) ปวักข์ สุรัสวดี (ผู้สัมภาษณ์), 25 มกราคม 2560.

นักแสดงเยาวชนสัญชาติพม่า (ผู้ให้สัมภาษณ์) ปวักข์ สุรัสวดี (ผู้สัมภาษณ์), 30 กรกฎาคม 2559.

ลัดดา คงเดช (ผู้ให้สัมภาษณ์) ปวักข์ สุรัสวดี (ผู้สัมภาษณ์), 28 พฤษภาคม 2559.

ลัดดา คงเดช (ผู้ให้สัมภาษณ์) ปวักข์ สุรัสวดี (ผู้สัมภาษณ์), 5 มกราคม 2560.

ผู้ชมละคร ก (ผู้ให้สัมภาษณ์) ปวักข์ สุรัสวดี (ผู้สัมภาษณ์), 28 มิถุนายน 2559.

ผู้ชมละคร ข (ผู้ให้สัมภาษณ์) ปวักข์ สุรัสวดี (ผู้สัมภาษณ์), 30 เมษายน 2559.

ผู้ชมละคร ค (ผู้ให้สัมภาษณ์) ปวักข์ สุรัสวดี (ผู้สัมภาษณ์), 30 กรกฎาคม 2559.

ผู้ชมละคร ง (ผู้ให้สัมภาษณ์) ปวักข์ สุรัสวดี (ผู้สัมภาษณ์), 28 พฤษภาคม 2559.

ผู้ชมละคร ฉ (ผู้ให้สัมภาษณ์) ปวักข์ สุรัสวดี (ผู้สัมภาษณ์), 28 พฤษภาคม 2559.

ผู้ชมละคร ช (ผู้ให้สัมภาษณ์) ปวักข์ สุรัสวดี (ผู้สัมภาษณ์), 28 พฤษภาคม 2559.

ผู้ชมละคร ช (ผู้ให้สัมภาษณ์) ปวักกี้ สุรัสวดี (ผู้สัมภาษณ์), 30 เมษายน 2559.

ผู้ชมละคร ญ (ผู้ให้สัมภาษณ์) ปวักกี้ สุรัสวดี (ผู้สัมภาษณ์), 28 พฤษภาคม 2559.